

HUQUQIY TERMINLAR VA ULARNING ADABIY TIL ME'YORLARIGA MUVOFIQLIGI

Umarova Diyoraxon Fazliddin Qizi

Andijon davlat chet tillar instituti, IFOMT Koreys tili fakulteti 1-kurs talabasi

Pazilova Nasibaxon Muxammadkasimovna,

ilmiy maslahatchi Andijon davlat chet tillar instituti

Annotatsiya. Maqolada tilshunoslikda huquqiy terminlar masalasi ustida so'z boradi. Shuningdek, huquqiy terminlar va ularga qo'yilgan talablarning o'ziga xos xususiyatlari muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: termin, terminologiya, leksika, til me'yorlari.

Qonun tili leksikasining asosiy qatlamini yuridik terminlar tashkil etadi. Yillar davomida shakllangan va mustaqillik sharofati ila takomillashib kelayotgan qonunchilikda qo'llanilib kelayotgan lug'aviy birliklar, terminlar rasmiylik bo'yog'i bilan ajralib turadi. Bunday boy lug'aviy qatlam katta milliy qadriyatimiz hamda o'zbek davlatchiligi va huquqi borligining guvohi va shohididir.

Huquq tarmoqlariga oid kashfiyotlarning sifati, qonunlarning ustuvorligi bevosita bamisoli ummon bo'lgan til vositalaridan, xususan, terminlardan mohirona foydalanishga ham bog'liqdir. Huquqiy demokratik jamiyatni yanada takomillashtirish sari amaliy qadamlar qo'yilayotgan hozirgi jarayonda inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash, qonunlarning ustuvorligiga erishish, davlat boshqaruvining izchil va mukammal tizimini joriy etish bilan bog'liq islohotlar ketayotgan bir paytda qonunlar tili va uslubi, yuridik terminologiya, yurisprudensiya tarmoqlariga oid turli terminologik, orfografik, izohli, ensiklopedik lug'atlar va qo'llanmalarining "yangi avlodi"ni yaratish eng dolzarb masalalardan bo'lib turibdi.

Terminga qo'yiladigan asosiy me'yoriy talablar dastlab terminologiya

maktabi asoschisi D.S.Lotte [1] tomonidan ishlab chiqilgan. Bu talablar quyidagilardir:

- tizimlilik;
- konkretga bog'liq emaslik;
- qisqalik, bir ma'nolilik, aniqlik, oddiylik, tushunarlilik, tadbiq etilganlik darajasi va boshqalar [2].

Vinokurning fikricha: har bir terminologik sohada boshqa terminologiya bilan yoxud umumadabiy so'zlar bilan bir xil bo'lgan terminlar mavjud. Masalan:

abordage – sudlarning to'qnashuvi (yuridik termin sifatida);

abordage – *abordaj*, kemaga chiqish (dengizchilar termini).

Mavzudan kelib chiqqan holda yuridik terminlarni quyidagicha tasniflash mumkin:

- 1.Sof yuridik terminlar;
- 2.Umumadabiy so'zlar bilan yoki boshqa terminologik sohadagi terminlar;
- 3.Umumadabiy so'zlar;
- 4.Ikki tilli lug' atda keltirilgan, lekin yuridik termin sifatida belgi qo'yilmagan va yuridik lug'atlarga kiritilgan so'zlar.

Yuridik terminologiya esa (yuridik terminlar yig'indisi), har bir tilda spesifik (o'zgacha)dir. Unda yuridik til asos olgan va unda huquqning predmeti sohasidagi ma'lumotlar to'planib boradi. Yuridik terminlarga quyidagi xususiytlar xos:

- 1.Keng tarqalganlik;
2. Sistemaviylik;
- 3.Ichki yaxlitlik;
- 4.O'zaro uzviylik;
- 5.Turg'unlik.

Yuridik terminlarni tasniflash ularni sof yuridik terminlarga va umumiste'mol tildagi terminlarga bo'linishiga asoslanadi. Bu tasnif ularni o'z

navbatida ikkiga bo'lad: sof yuridik terminlar va ikki taraflama terminlar, ya'ni, ham yuridik termin, ham umumadabiy so'z.

Quyida Amerikada mavjud advokat ofisidagi holatni ko'rib chiqamiz:

Jones o'ziga aloqador bo'lgan hodisa haqida rasmiy (huquqiy) jarayonga mos holda advokat tomonidan chaqirilib, guvohlik beradigan bo'ldi.

*A : Mrs, Jones, is your **appearance** this morning pursuant to a deposition notice which I sent your attorney?*

B : No, this is how I dress when I go to work.

A : Janob Jones, bugun ertalabgi sizning ko'rinishingiz advokatingizga yuborgan xabarnomaga to'g'ri keladi, shundaymi?

B: Yo'q, bu men ishga boradigan vaqtimdagi qiyofam.

Bu gapda *appearance* (*ko'rinish, qiyofa*) so'zi yuridik termin sifatida kelib, Oliy Sud vaziyatidan kelib chiqqan holda esa “ *ishtirok etish*” , “ *sudga kelish*” kabi “*chiqish*” ma'nosida keladi, tashqi ko'rinish ma'nosida emas. Janob Jones bu iboraga tushunmay advokatura idorasida bo'lishi haqidagi savolni o'zining kiyimboshi haqida so'rallyabdi deb tushunadi. G'arbiy Yevropadagi yuridik terminlarni to'g'ridan -to'g'ri tarjima qilganda noto'g'ri tushunchalarni keltirib chiqaradigan yuridik terminlar mavjud. Yana bir yuridik termin *natural person*, to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinganda *tabiiy inson* ma'nosiga ega, yuridik atama sifatida esa *jismoniy shaxs* ma'nosida keladi.

Fruit so'zi ham bir qarashda meva ma'nosini bersada yuridik termin sifatida boshqa ma'nolarga ega. *Jinoyatni fosh etishda topilgan “ ashyoviy dalil”* ma'nosiga ega [3].

Fruit of the poisonous tree sinxron tarjimada zaharli daraxt mevasi deb tarjima qilinadi [4]. Ammo yuridik jihatdan bu umuman boshqa ma'noga ega, ya'ni *noqonuniy dalillar, qalloblik bilan qo'lga kiritilgan dalillar* ma'nosiga ega. Yuz yil oldin Amerika Sudida sudya Injil kitobining “*Yaxshi daraxtdan yaxshi meva olinadi, yomon daraxtdan esa foydasiz mevalardan boshqasi olinmaydi, mevalarni ko'rib ajratib, yomon daraxtning mevasi olovga tashlanadi*” – degan

qismini sitata qilib aytgan “*qalloblik bilan yig'ilgan dalillar, sud zalida dalil sifatida ishlatilmaydi*” gapi tarixda qolgan. Terminlarning turli ma'nosi har bir tildagi so'z boyligi, aholining yashash tarzidan kelib chiqib ham turlicha bo'ladi [5].

Masalan o'zbek tilidagi o'g'riqlik jinoyatga oid *termini* ingliz tilida sodir etishining turi va sodir etilgan joylardan kelib chiqib bir qator muqobillarga ega, *robbery, shoplifting, embezzlement, fraud, mugging* va bu so'zlarning umumiy ma'nosini beruvchi yuridik termin “*theft*” so'zidir [6].

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ingliz tilida yurisprudensiyaga oid terminlar umumadabiy tilda ham qo'llanilsada, yuridik sohada ular chuqurroq ma'noga ega bo'ladi. Shuningdek, so'zlashuv uslubida qo'llanilmaydigan sof yuridik so'zlar ham bo'lib ulardan foydalanayotganda ehtiyotkorlik zarur va albatta yuridik terminlar lug'atidan foydalangan ma'qul.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. М., 1961.—с. 29
2. Khizhnyak S.P. Legal terminology: Formation and composition .-Saratov,1997. P.137
3. В.А Татаринов, Теория терминоведения. Теория термина: история и современное состояние, Москва, 1996.
4. Pazilova NEFFECTIVE WAYS OF TEACHING AND EXPANDING VOCABULARY. ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. ISSN: 2776-0960. Impact Factor: 7.655. VOLUME 2, ISSUE 5 , MAY-2021. Website: <http://reserchjet.academiascience.org>
5. Pazilova NEFFECTIVE METHODS OF TEACHING WRITING (THE USE OF “CHARACTER WHEEL” METHOD)EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. Volume 1, Issue 2. Part 2 May 2021. The official

website of the journal. www.innacademy.uz. Volume 1 Issue 02, May 2021 ISSN 2181-2020.

6. Pazilova NO'rganilayotgan til stilistikasi fanidan elektron qo'llanma"—
“Электрон ўқув қўлланма. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги
ҳузуридаги интеллектуал мулк агентлиги. №ДГУ 14247. 17.12.2021.